

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII AL
REPUBLICII MOLDOVA**

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlul de manuscris
CZU: 340.13(043.2)

ICHIM RADU GABRIEL

FINALITATEA UMANISTĂ A VALORILOR JURIDICE

Specialitatea 551.01 Teoria generală a dreptului

Rezumatul tezei de doctor în drept

Conducător științific:

Baltag Dumitru, doctor
habilitat, profesor universitar

Autor:

Ichim Radu Gabriel

Chișinău, 2019

Teza a fost elaborată în cadrul catedrei Drept Public a Facultății de Drept a Universității Libere Internaționale din Moldova

Conducător științific:

Baltag Dumitru, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

Referenți oficiali:

Craiovan Ion, doctor în drept, profesor universitar (România).

Negru Boris, doctor în drept, profesor universitar.

Componența Consiliului Științific Specializat:

1. Smochină Andrei, **președinte**, doctor habilitat în drept, profesor universitar.
2. Postu Ion, **secretar științific**, doctor în drept, conferențiar universitar.
3. Grecu Raisa, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar.
4. Humă Ion, doctor în drept, profesor universitar, România.
5. Lupașcu Zinaida, doctor în drept, conferențiar universitar.

Susținerea va avea loc la data de 07.06.2019, ora 11.00 în ședința Consiliului Științific Specializat D 551.01-68 din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova pe adresa: str. Vlaicu Pârcălab 52, Chișinău, MD 2012, Republica Moldova, aud. 214.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, la biblioteca ULIM și pe pagina-web a ANACEC (www.cnaa.acad.md)

Rezumatul a fost expediat la _____

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat
doctor în drept, conferențiar universitar, **Postu Ion**

Conducător științific,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Baltag Dumitru

Autor: **Ichim Radu Gabriel**

© Ichim Radu Gabriel, 2019

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei cercetate. Problema valorilor juridice preocupă cercetătorii din domeniu pe parcursul mai multor decenii cu toate acestea nu este epuizată din perspectiva actualității sale. Acest lucru este absolut firesc, întrucât formarea valorilor juridice la diferite etape istorice și în diverse state are atât trăsături și legități comune, cât și caractere specifice, condiționate de nivelul de dezvoltare economică, culturală, spirituală, morală, social-politică, de dezvoltare a democrației și a instituțiilor democratice ale societății civile și ale statului de drept, dar și de atitudinea tolerantă față de noile valori democratice ce se nasc.

Umanitatea planetei noastre nu se află astăzi, omogen, în aceeași fază sau etapă istorică. Evoluția civilizației umane nu este un proces uniform: vom întâlni mereu corespondențe, contaminări între culturi și valori, dar niciodată uniformitate. Însăși identitatea indivizilor este dată de apartenența lor la o anumită comunitate: ne naștem cu un fond biologic comun, dar fiecare își consolidează propriile trăsături, năzuințe, valori. Și, chiar dacă suntem asemănători prin valorile pe care le primim, suntem diferiți prin valorificările pe care le facem. Nu există un model moral universal, atemporal și aspațial.

Dreptul ca valoare socială este conectat la istorie și la mediul social. A ne imagina că dreptul trebuie să fie peste tot și mereu același este o concepție falsă. Orice stat are dreptul său legiferat, în concordanță cu propriile exigențe socio-politice, cu tradițiile și valorile pe care le proclamă. Fiecare sistem juridic se reproduce singur, potrivit identității sale.

Astăzi, statele Europei se confruntă cu noi provocări: integrarea într-o ordine juridică supraetatăzată, racordarea la interese supranaționale, reconfigurarea suveranității, împletirea valorilor naționale cu cele ale Uniunii Europene, înfăptuirea marilor principii ale integrării, armonizarea legislației. Crearea unei Europe Unite aduce în atenție o problemă delicată: aceea a raportului dintre identitățile naționale și înfăptuirea integrării europene, mai precis, a compatibilității dintre valorile naționale și cele ale Uniunii Europene. Studii de specialitate arată că, în țările care parcurg procesul de integrare, fără a menține un echilibru permanent între integrare și identitate, se aud strigăte de alarmă ale identităților care se simt amenințate.

Fără îndoială, globalizarea poate aduce un import de standarde greu de acceptat de către state în concepția cărora, tradiția primează în fața inovației, state nepregătite pentru o asemenea „forțare” a uniformității ei culturale.

Întrucât diversitatea culturală este principalul atu al Europei la nivel mondial, ne-am exprimat opinia în sensul că, în cadrul procesului de înfăptuire a reformei legislative, pentru reușita alinierii la standardele internaționale, este necesară luarea în considerare a valorilor socio-culturale ale statelor. Astfel, am susținut că, în măsura în care nu se are în vedere cultura juridică specifică fiecărei națiuni, încercarea de a recompune sistemele de drept existente, de a uniformiza dreptul și de a institui unul cu caracter universal, așa-numita supraetatăzare juridică a secolului XXI, nu ține cont de realitatea socială. Fiecare popor are propriul său ritm de viață și propriile valori care emană din istoria și din cultura sa. Scara de valori a fiecărei civilizații nu poate fi fixată

în termeni absoluți, ci în funcție de necesitățile sociale care, la rândul lor, se schimbă de la o etapă la alta și de la o țară la alta.

Prin urmare, nu poate exista legislație comună tuturor societăților din toate timpurile. Cel mult, ideea de drept este eternă, dar conținutul său nu poate fi decât variabil. Însă, admitând că, în plan psihologic, în felul de a gândi al unei epoci se regăsesc urme ale felului de a gândi al epocilor anterioare și, totodată, că viața nu reîncepe cu fiecare instaurare a unui nou mod de producție, putem vorbi despre o serie de elemente de continuitate în drept. Astfel, istoria scoate la iveală existența unor valori juridice care-și trag originea din dreptul roman și care au supraviețuit numeroaselor convulsii legislative aplicându-se de-a lungul unei evoluții milenare.

Astfel, în cadrul prezentei lucrări ne-am propus să demonstrăm că, în marea sa diversitate istorico-spațială, în pofida diferențelor firești existente între civilizații, dreptul posedă o natură permanentă, universală, reprezentată de un mănunchi de constante. Aceste constante ale universului juridic sunt valorile juridice indispensabile de natură să faciliteze armonizarea, la scară internațională, a sistemelor juridice. Totodată, am arătat că asemănările existente între aceste valori juridice, consacrate în ordinea juridică a unor civilizații atât de diferite, se explică prin valoarea lor universală, prin faptul că, pretutindeni valorile exprimă un adevăr unic care se impune rațiunii.

În concluzie, apreciem că, numai în măsura în care România, Republica Moldova și Uniunea Europeană se fundamentează pe aceste valori care se situează în zona eternului juridic, atât pentru rațiunea individului, cât și pentru identitatea națională a statelor, este posibilă „unitatea în diversitate”, tradusă prin armonizare, iar nu prin uniformizare.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare. Actualmente, unele probleme ce vizează diverse aspecte ale valorilor juridice sunt atestate în diverse lucrări de specialitate. În primul rând, este vorba de poziționarea școlilor și curentelor juridice cu ideea de valoare și finalitate juridică. Ulterior, aceste studii se ramifică ca cercetări dedicate valorilor juridice în științele juridice de ramură, în primul rând valorile juridice constituționale [1, p. 17]. Mai departe, sunt studiile dedicate conceptului de valoare juridică în sistemul valorilor sociale, clasificării și funcțiilor valorilor juridice, dimensiunii axiologice a dreptului în contextul valorilor sociale, reglementări juridice actuale conturând principii și valori juridice.

În toate lucrările cercetate de noi în teză regăsim lucrări ale autorilor din spațiul românesc și străini în egală măsură. Nu negăm și nicidecum nu respingem multiple articole științifice ce tratează acest subiect. Totuși, și în cadrul lucrărilor fundamentale și în cadrul articolelor științifice există probleme în tematica respectivă. Din aceste considerente, opinăm că ar fi oportună o depășire a acestor probleme și efectuarea unei analize profunde, care ar pune în evidență dincolo de esența și conținutul valorilor juridice și studierea problemelor clasificării, ierarhizării, funcțiilor valorilor juridice, rolul și locul valorilor juridice în realizarea drepturilor și libertăților omului, problemele de unitate și diferență dintre valorile juridice și valorile moral-religioase, finalitatea antropologică a dreptului și valorile social-culturale, valorile juridice în fața provocărilor globalizării.

Pentru excluderea lacunelor existente doctrina, până la momentul actual, a reușit să facă lumină în unele aspecte istorice, teoretice și practice ce țin de finalitatea umanistă a valorilor juridice. Problema, însă, cu toate acestea rămâne nesoluționată, deoarece, nu avem decât unele abordări sporadice care ar viza doar unele valori sau doar unele aspecte separate ce țin de dimensiunea axiologică a dreptului. În plus, doar punerea în evidență a esenței și naturii valorilor juridice ne determină să depunem eforturi în vederea asigurării unui volum de informații teoretice utile, necesare pentru împlinirea studiului valorilor juridice.

Studiul larg la care ne referim, vizează abordarea problemelor valorilor juridice ca sistem, ca un întreg, cu elemente componente ce interacționează și a căror interacțiune se fundamentează pe legități concrete. O asemenea manieră de abordare și aplicare practică a rezultatelor acestei cercetări, ar duce inevitabil la realizarea funcțiilor valorilor juridice, în consecință realizarea funcțiilor valorilor sociale, cultural-umane, în general.

În materie de studii dedicate fenomenului valorilor juridice, în Republica Moldova găsim autori ce se preocupă de problematica dată într-un context mai larg, și anume, cel al teoriei generale a dreptului, fiind vorba, în special, de E. Aramă, D. Baltag, Gh. Avornic, B. Negru și alții.

Tot în șirul de lucrări care ne-am inspirat în materia valorilor juridice, înscriem autorii: P. Andrei, M. Florian, T. Vianu, D. Roșca, I. Dewey, L. Blaga, H. Batifol, I. L. Bergel, I. M. Berthelot, G. Dabin, M. Duverger, D. Gaumand, Fr. Genny, L. Gernet, Georgio del Vechio, H. Holmes, L. Joserand, Im. Kant, H. Kelsen, C. Kluckohn, P. Lambert, P. Lefendre, M. Lonsky, M. Mauss, O. Nishitant, Fr. Ost, T. Parsons, M. Pastoureau, F. Pellettieri, M. Pinquet, G. Ripert, Fr. Rigaut, M. Rokeach, P. Roubier, A. Supiot, R. Salleilles, I. Spitz, L. Tanugi, Fr. Terre etc.

În literatura de specialitate a Republicii Moldova identificăm delimitări conceptuale, studii axate pe determinarea structurilor, a dimensiunilor, a modelelor de ierarhizare a valorilor. Aspectul axiologic este reflectate de: Gh. Costache, U. Chetruș, I. Creangă, L. Cuznețov, V. Enicov, M. Frunză și S. Frunză, I. Gâncu, M. Grimailo, A. Regus și alții.

În România, diverse aspecte ale teoriei și practicii valorilor juridice au fost abordate de către: M. Andreescu, L. Barac, S. Bastovoi, V. Bădescu, I. Biriș, A. Boar, P. Botezatu, C. Butculescu, I. Ceterchi, E. Ciongaru, I. Craiovan, G. Crețu, C. Danileț, M. Djuvara, I. Dobrinescu, R. Dumenică, M. Duțu, M. Eliade, I. Humă, P. Iluț, L. Manolache, C. Marin, A. F. Măgureanu, D. Micu, R. Miga-Beșteliu, Gh. Mihai, M. Miroiu, I. Muraru, A. Nastase, P. Negulescu, I. Niculescu, F. Paloșan, B. Pascal, N. Popa, S. Popescu, Ș. M. Rădulescu, T. Sîrbu, E. Speranția, M. Stanciu, V. Stănescu, R. Steiner, C. Stroie, C. Sturdza, A. H. Șerban, I. Vasiu, I. Vlăduț, Gh. Vlăduțescu etc.

Printre cei mai de valoare autori care au abordat tematica valorilor juridice sunt: P. Andrei, I. Craiovan, Gh. Mihai, V. Bădescu, M. Djuvara, M. Duțu, I. Humă, I. Muraru, N. Popa, E. Speranția, A. Supiot, T. Vianu ș.a.

Multiplele discuții și dispute referitoare la finalitatea umanistă a valorilor juridice, nici până la momentul actual nu au stabilit o concepție vizibil unitară a acesteia, fapt ce face și mai dificilă sarcina cercetătorului, care a ales examinarea doar

a unui aspect al valorilor – pe cel ce vizează valorile juridice, în diversele sale ipostaze, într-o manieră nouă, cea care pune în evidență categoriile de sistem, esență, conținut, forme, principii și funcții ale valorilor juridice.

Identificarea problemei științifice. Am efectuat o cercetare multiaspectuală a finalității umaniste a valorilor juridice. *Rezultatele obținute* contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante ce rezidă în elaborarea mecanismului de identificare și fundamentare științifică a sistemului de valori juridice ca finalitate umanistă a dreptului, fapt ce determină evidențierea acestora în cadrul dimensiunii spirituale a valorilor general-umane, iar prin consecință dezvoltarea unei axiologii constructive, teorie ce ne permite clasificarea și perfecționarea unității, coeziunii, echilibrului și dezvoltării sistemului „unității prin diversitate” a valorilor juridice.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul cercetării constă în conceptualizarea finalităților umaniste a valorilor juridice la etapa actuală de reformare a sistemului juridic de dezvoltare a democrației de depășire a nihilismului juridic și soluționare a problemelor legate de nivelul general și individual al culturii și conștiinței juridice ale oamenilor. Prezenta teză de doctorat supune atenției *ipoteza* unității valorilor juridice și în același timp a diversității lor dintr-o perspectivă diferită de abordare, pornind de la premiza inexistenței sistemelor de drept identice și nici legislației universal valabile.

Preocuparea pentru subiect a fost dictată și de alte rațiuni care privesc în esență inevitabilul recurs la valorile juridice într-o epocă marcată de profunde schimbări legislative, cum este și cea pe care o traversează țările noastre.

Scopul propus determină următoarele *obiective* concrete:

- cercetarea complexă a ideii de valoare și finalitatea în drept, în doctrina și normativitatea juridică, identificarea opiniilor și teoriilor existente;
- examinarea naturii juridice a valorilor dreptului, a poziționării școlilor și curentelor juridice în raport cu ideea de valoare și finalitate juridică;
- definirea conceptului de valoare juridică și identificarea locului și rolului acestora în sistemul ierarhiei valorilor general–umane;
- prezentarea analitică a funcțiilor valorilor juridice și a criteriilor de clasificare;
- determinarea fundamentului valoric al dreptului în apărarea intereselor individuale și colective;
- dezvoltarea rolului valorilor juridice în simplificarea și ameliorarea calității dreptului la etapa contemporană;
- abordarea unității în diversitate a valorilor juridice cu valorile moral-religioase;
- analiza conceptuală a valorilor juridice în fața provocărilor globalizării și realizării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului;
- elaborarea propunerilor de completare a doctrinei juridice cu categorii și concepte, care ar contribui la imprimarea unui caracter permanent și stabil a sistemului valorilor juridice.

Metodologia cercetării științifice. În mare măsură, suportul metodologic a fost format prin aplicarea diverselor metode științifice generale, speciale și particulare ale activității de cunoaștere. O importanță deosebită în elaborarea tezei au prezentat aplicarea metodelor istorice și analiza în plan comparativ a valorilor juridice, inclusiv geneza și evoluția valorilor juridice și condițiile de realizare a acestora. Aplicarea

metodelor expuse a permis efectuarea unui studiu și o analiză a aspectelor practice și teoretice ale problemei, precum și studierea mecanismului de valorificare a valorilor în drept, evidențiind structura, funcțiile, împrejurările istorice de apariție a valorilor juridice.

Pentru o realizare complexă a studiului propus au fost analizate actele normative internaționale, cu o deosebită atenție au fost examinate și utilizate normele Convențiilor internaționale, precum și a Directivelor Europene din domeniul drepturilor omului. Pentru realizarea scopului și sarcinilor preconizate a fost aplicată o abordare metodologică complexă: analiza sistemică a reglementărilor și a doctrinelor ce vizează valorile sociale, precum și valorile juridice, cât și analiza practicii realizării lor, utilizând metodele dreptului comparat în efectuarea investigațiilor.

Baza informațională a tezei o constituie literatura de specialitate, legislația națională și a altor țări, date privind practica aplicării valorilor juridice.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei este determinată de scopul și obiectivele, derivate din modalitatea de abordare a problemei, din însuși natura obiectului de cercetare. Astfel, noutatea științifică este reprezentată de faptul că în lucrare este realizată cercetarea teoretico-juridică a valorilor, aplicabile statului contemporan, statului de drept în condițiile consolidării democrației și edificării societății civile.

În lucrare este propusă o abordare originală a înțelegerii și conștientizării rolului valorilor juridice (axiologie constructivă), ceea ce permite valorificarea dreptului în calitate sa de cel mai puternic și eficient factor de influență asupra culturii juridice, morale și spirituale a societății. Indicăm asupra posibilității armonizării proceselor de determinare, formare și însușire a valorilor dreptului cu acțiunea lor regulatorie.

Față de quasi-absența, în plan național, a unei monografii dedicate exclusiv finalității umanistice a valorilor juridice am considerat că cercetarea unei teme atât de generoase în semnificații și dimensiuni este o adevărată provocare. Preocuparea pentru subiect a fost, însă, dictată și de alte rațiuni novatoare care privesc, în esență: actualitatea temei, în contextul în care umanitatea este reclădită astăzi sub deviza „unitate în diversitate”; inevitabilul recurs la valorile juridice într-o epocă marcată de profunde schimbări legislative, cum este cea pe care o traversează țara noastră.

Rezultatele obținute rezidă în modul de analiză a valorilor juridice în contextul integrării statelor într-o nouă ordine juridică, precum abordarea și explicarea, dintr-o perspectivă diferită, a conceptului de „unitate în diversitate” a valorilor general-umane. De asemenea, menționăm atenția acordată așezării valorilor la temeiul evoluției dreptului, în perioadele marcate de profunde schimbări legislative și sublinierea necesității de a reconsidera importanța valorilor juridice în contextul actual al adoptării de noi acte legislative în România și Republica Moldova.

Considerăm că un caracter novator al rezultatelor obținute prezintă și următoarele demersuri științifice: situarea valorilor în „dat”-ul dreptului și analiza influenței exercitate de acestea asupra operei de construcție a dreptului; surprinderea elementelor de continuitate în drept și identificarea valorilor în orizontul permanențelor juridice; investigarea esenței dreptului și a corelației care există între aceasta, conținutul și forma dreptului; cercetarea locului pe care îl ocupă valorile în

ierarhia valorilor general-umane însoțită de referiri și critici ale teoriilor existente; prezentarea sistemică a conceptului de valoare și marcarea distincției între sensul ontologic, cel metodologic și cel epistemologic.

Dincolo de considerentele expuse anterior, apreciem că următoarele argumente sunt, de asemenea definiții, în ceea ce privește rezultatele cercetării și noutatea științifică:

- valorile analizate dintr-o perspectivă ontologică, „luminează” dreptul încă de la începutul existenței societății, adică dinainte de a fi descoperite și formulate de știința dreptului;

- valorile juridice ocupă un loc privilegiat în ordinea juridică, fiind postulate înrădăcinate în conștiința umanității;

- valorile juridice sunt purtătoare de valori umane, fiind dimensionate axiologic;

- valorile sunt cele care asigură unitatea, coeziunea, echilibrul și dezvoltarea sistemului juridic;

- valorile sunt directive, premise logice ale elaborării dreptului pozitiv;

- valorile juridice alcătuiesc „spiritul” legii, constituind repere atât pentru legiuitor, cât și pentru practician, în procesul elaborării și aplicării normelor de drept pozitiv.

Importanța teoretică a lucrării este determinată de noutatea științifică, actualitatea și concluziile generale formulate. Astfel, importanța tezei rezidă și din modul de analiză a temei, precum și acordarea și explicarea dintr-o perspectivă diferită a conceptului de valoare juridică.

Titlul generos al tezei de doctorat ne-a permis să abordăm valorile juridice dintr-o perspectivă juridică interdisciplinară, astfel încât prezenta cercetare constituie o împletire a teoriei generale a dreptului cu domenii ca filosofia dreptului (în special, ontologia), epistemologia, metodologia, axiologia, dar și cu morala, istoria dreptului, sociologia juridică, logica juridică, dreptul comparat și, nu în ultimul rând, dreptul Uniunii Europene.

Deduțiile teoretice formulate în lucrare vor contribui la dezvoltarea Teoriei generale a dreptului, în special studiul privind valorile juridice și cercetarea dreptului ca valoare socială. Acestea orientează spre formularea unui model optim al sistemului valorilor juridice. Concluziile și recomandările enunțate în teză, vor permite dezvoltarea anumitor direcții în știința valorilor, legislație și practică. Acestea, la rândul său, vor determina revizuirea opiniei tradiționale la implementarea valorilor juridice în acțiunile sociale ale oamenilor.

Valoarea aplicativă a prezentei teze. Analizele, concluziile și recomandările cuprinse în conținutul tezei ce țin de chestiunile de înțelegere a termenilor de valoare, valoare socială, valoare juridică, a raporturilor dintre ele, creează o anumită bază teoretică și practică ce va contribui la schimbarea opiniei în viitor cu privire la rolul și locul valorilor juridice în sistemul tradițional al valorilor juridice.

Implementarea rezultatelor obținute:

- în plan teoretico-științific ca material suplimentar pentru o înțelegere mai complexă a fenomenului valorilor juridice în cadrul valorilor general-umane;

- în plan didactico-științific la predarea cursului TGD, tema „Dreptul și valorile sociale”;

- în plan normativ-legislativ la realizarea procesului de elaborare și aplicare a dreptului, valorile juridice fiind suportul acestui proces.

Aprobarea rezultatelor tezei. Rezultatele cercetării finalității umaniste a valorilor juridice au fost cuprinse și aprobate în cadrul conferințelor științifice naționale și internaționale, cele mai importante fiind următoarele:

1. Ichim G. A few reflections on the concept of social value. În: International Conference “European union s history, culture and citizenship”. 10-th edition. Pitești, România. 2017. p.544-551. 0,3 c.a

2. G. Ichim. Unele contribuții la conceptul de valoare juridică. În. Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene. Conferință științifică, Chișinău: ULIM, 2015. P. 105-110. 0,3 c.a.

3. D. Baltag, G. Ichim. Știința valorii juridice în opera lui Petre Andrei. În. Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene. Conferință științifică, Chișinău: ULIM, 2015. P. 38-45. 0,3 c.a.

4. D. Baltag, G. Ichim. Unele considerente cu privire la clasificarea și funcțiile valorilor. În Jurisprudența – componentă fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan. Conferință internațională științifico-practică, Chișinău, 3-4 noiembrie 2017. P. 52-58. 0,2 c.a.

Publicații la tema tezei 13.

Volumul și structura lucrării. Lucrarea este structurată în trei capitole, divizate în subcapitole, fiecare din acestea , reprezentând o cercetare a acestui fenomen din perspectivă juridică istorică, sociologică, psihologică, filosofică etc., prin prisma multitudinii de concepte cu care interferează și din perspectiva contemporanității și a încercărilor la care acesta este supus în contextul actual.

Conținutul tezei

Lucrarea debutează cu o introducere, care cuprinde prezentarea generală a problemei cercetate, importanța teoretică a tezei, scopul, obiectivele, ipoteza, rezultatele cercetării, noutatea științifică, precum și valoarea aplicativă și aprobarea rezultatelor tezei. Teza de doctorat cuprinde, de asemenea lista bibliografiei utilizate, adnotările și lista abrevierilor utilizate în teză.

În **Capitolul 1: „Analiza doctrinei științifice în domeniul valorilor juridice și identificarea problemelor de cercetare”**, se face o analiză detaliată a valorilor sociale și valorilor juridice în doctrina juridică.

În **1.1. „Poziționării școlilor și curenților juridice în raport cu ideea de valoare și finalitate juridică”**, oferim tratări științifice referitoare la faptul că, amploarea schimbărilor ce au loc în societatea contemporană necesită noi configurații în profilul valorilor juridice, însă această perspectivă axiologică contemporană cu privire la drept trebuie să beneficieze de ”experiența valoristă” a dreptului cu privire la care evocăm în continuare câteva ”secvențe” cu titlu ilustrativ din filosofia și doctrina juridică.

Conceptiile juridice prezentate, cât și altele, sunt supuse evaluării și reevaluării contemporane, participă nemijlocit sau prin „reverberație” la constituirea unor sinteze

majore, din perspectivă multidisciplinară cu privire la drept, apte să surprindă mutațiile actuale ale fenomenului juridic, să contribuie la progresul juridic.

Știința valorii o constituie axiologia, care își propune să studieze: a) geneza, natura, structura, evoluția și justificarea valorilor; b) ierarhizarea, realizarea și funcțiile valorilor în viața socială; c) unitatea și diversitatea, continuitatea și discontinuitatea valorilor; d) corelația, legitățile și dinamica valorilor; e) relația dintre procesul istoric de constituire a valorilor și încorporare a acestora în sfera motivației individului, sensul vieții și atitudinea omului față de valori.

Axiologia ca știință a marcat apariția unor *teorii* ce au validat descoperirea unui nou continent teoretic - domeniul valorilor juridice, proiectarea unui concept nou de valoare generică care își validează permanent importanța operațională.

Aceste teorii pot fi grupate în: teorii social-relaționiste a valorii; teorii subiectiviste-psiologice a valorii (emotivismul, empirismul logic, voluntarismul, existențialismul) și teorii obiectiviste ale valorii (autonomismul) [2, p. 4].

1) *Teoriile social-relaționiste* privesc valoarea ca pe o relație de apreciere, o relație socială dintre subiect și obiectul valorizat, apreciere ce se sprijină pe date obiective, criterii istorice și socialmente determinate de practica socială, poziție la care subscriem, fără rezerve, și noi. Credem, în acest sens, că filosofia românească se remarcă prin susținerea acestui punct de vedere modern. Pentru P. Andrei valoarea nu este un atribut nici al subiectului, nici al obiectului, ci o relație funcțională a ambelor; în fenomenul valorii avem două elemente constitutive: subiectul (persoana) și obiectul (lucrul) [3, p. 76].

În contextul respectiv, se înscrie și filosofia lui M. Florian [4, p.81], care pornește tot de la om pentru a cerceta rosturile vieții sale, putința de a fi fericit, adică perspectiva umană. În opinia autorului, filosoful este un creator de valori, un profet, „îndrumător și duhovnic”, iar filosofia este o disciplină a vieții „dătătoare” de norme și valori. În această ordine de idei, T. Vianu, situează valoarea într-o zonă ideală, intermediară între conștiință și lucruri. Astfel, valorile trezesc și stimulează dorințele la fel cum măsoară forța demiurgică a insului creator. Insul creator, în această viziune, caută valorile și le pune în evidență ca valori reale cu funcții unice, iar ceea ce antrenează forța și voința insului creator este mijlocul și scopul [5, p. 210].

2) *Teoriile subiectiviste* (psiologice). (Paulsen, Meinong, R. Perri, Russel, Carnap, Lavelle, Richter) susțin că valorile sunt un produs subiectiv al omului, al stărilor sale psihologice, al sentimentelor, al voinței.

Teoriile subiectiviste, dincolo de sămburele de adevăr conținut, în opinia lui M. Ungheanu, au și serioase limite: a) reduc valoarea la fenomenul subiectiv al aprecierii, transformând universul social într-un haos axiologic, conduc la un relativism și indeterminism excesiv; b) exclud orice element transcendent al valorii, nu orice este dorit, este o valoare; valoarea ia naștere fie dintr-o cerință impusă obiectelor de natura subiectului - la kantieni, fie prin raportarea la nevoile, trebuințele sau interesele noastre; c) rup actul de valorizare de cunoaștere, dezacordul axiologic fiind un dezacord de atitudine și nu de cunoaștere; d) nu surprind specificul subiectului axiologic, dorințele, plăcerile sau interesele sunt privite în afara oricăror condiționări sociale și culturale,

fluctuațiile valorii sunt apreciate drept consecințe ale fluctuațiilor arbitrare ale subiectivității umane, fără „explicații și fără cauze [6, p. 64].

3) *Teoriile obiectiviste* (Locke, Petty, Hoffding, Rickert, Scheler, Polin, Windelband)

cuprind: concepții ce-și întemeiază valoarea pe un preformism psihologic al valorii; în constituirea valorii există un element a priori care este dispoziția pentru valoare, invariabilă la toți indivizii iar experiența nu este decât ocazia în care această dispoziție inerentă se actualizează, deci există valori virtuale, potențiale.

Teoriile evocate au și unele limite: a) absolutizează momentul obiectiv al valorii; valoarea este privită ca ceva obiectiv, immanent lucrurilor, ca un fel de esențe absolute, supratemporale, transcendente, independente de subiecții valorizanți, un fel de arhetipuri atemporale, situate deasupra istoriei și oamenilor; b) ignoră determinarea social-istorică a valorilor, fundamentează valorile pe apriorism și transcendentalism. Aceste concepții sunt denumite de P. Andrei materialiste [3, p. 105].

În **1.2 ”Studii doctrinare privind valorile juridice”** este efectuată o analiză amplă a literaturii de specialitate privind finalitatea umanistă a valorilor juridice.

Actualmente, unele probleme ce vizează diverse aspecte ale valorilor juridice sunt atestate în diverse lucrări de specialitate. În primul rând, este vorba de poziționarea școlilor și curentelor juridice cu ideea de valoare și finalitate juridică. Ulterior, aceste studii se ramifică ca cercetări dedicate valorilor juridice în științele juridice de ramură, în primul rând valorile juridice constituționale [1, p. 17]. Mai departe, sunt studiile dedicate conceptului de valoare juridică în sistemul valorilor sociale, clasificării și funcțiilor valorilor juridice, dimensiunii axiologice a dreptului în contextul valorilor sociale, reglementări juridice actuale conturând principii și valori juridice.

În toate lucrările cercetate de noi în teză regăsim lucrări ale autorilor din spațiul românesc și străini în egală măsură. Nu negăm și nicidecum nu respingem multiple articole științifice ce tratează acest subiect. Totuși, și în cadrul lucrărilor fundamentale și în cadrul articolelor științifice există probleme în tematica respectivă. Din aceste considerente, opinăm că ar fi oportună o depășire a acestor probleme și efectuarea unei analize profunde, care ar pune în evidență dincolo de esența și conținutul valorilor juridice și studierea problemelor clasificării, ierarhizării, funcțiilor valorilor juridice, rolul și locul valorilor juridice în realizarea drepturilor și libertăților omului, problemele de unitate și diferență dintre valorile juridice și valorile moral-religioase, finalitatea antropologică a dreptului și valorile social-culturale, valorile juridice în fața provocărilor globalizării.

Pentru excluderea lacunelor existente doctrina, până la momentul actual, a reușit să facă lumină în unele aspecte istorice, teoretice și practice ce țin de finalitatea umanistă a valorilor juridice. Problema, însă, cu toate acestea rămâne nesoluționată, deoarece, nu avem decât unele abordări sporadice care ar viza doar unele valori sau doar unele aspecte separate ce țin de dimensiunea axiologică a dreptului. În plus, doar punerea în evidență a esenței și naturii valorilor juridice ne determină să depunem eforturi în vederea asigurării unui volum de informații teoretice utile, necesare pentru împlinirea studiului valorilor juridice.

Studiul larg la care ne referim, vizează abordarea problemelor valorilor juridice ca sistem, ca un întreg, cu elemente componente ce interacționează și a căror interacțiune se fundamentează pe legități concrete. O asemenea manieră de abordare și aplicare practică a rezultatelor acestei cercetări, ar duce inevitabil la realizarea funcțiilor valorilor juridice, în consecință realizarea funcțiilor valorilor sociale, cultural-umane, în general.

Multiplele discuții și dispute referitoare la finalitatea umanistă a valorilor juridice, nici până la momentul actual nu au stabilit o concepție vizibil unitară a acesteia, fapt ce face și mai dificilă sarcina cercetătorului, care a ales examinarea doar a unui aspect al valorilor – pe cel ce vizează valorile juridice, în diversele sale ipostaze, într-o manieră nouă, cea care pune în evidență categoriile de sistem, esență, conținut, forme, principii și funcții ale valorilor juridice.

Capitolul 2 „Fundamentul valoric al dreptului” începe cu studiul abordărilor conceptuale al valorilor juridice. În **2.1. Conceptul de valoare juridică în sistemul valorilor sociale** sunt cercetate diverse abordări a conceptului de valoare juridică.

Valorii i-au fost date o varietate de definiții și interpretări, dar în disciplinele socio-umane accepțiunea cea mai frecventă este cea de principii generale și abstracte, de finalități, despre cum trebuie oamenii să se comporte și să aprecieze în termeni de licit-ilicit, drept-nedrept, just-injust, situațiile, evenimentele, persoanele, precum și fenomenele sociale [7, p. 163-164].

Referindu-se la valorile sociale, care orientează dreptul în perioada actuală, I. Ceterchi enumera, alături de *justiție, democrația, demnitatea umană, securitatea* (siguranța juridică), *drepturile omului, statul de drept, proprietatea* în formele ei multiple, *societatea civilă, suveranitatea națională* [8, p. 22-25].

Trecând în revistă principalele valori fundamentale, care sunt promovate, apărate, garantate și conservate de drept, ca un obiectiv al acțiunii mecanismului juridic, cât și studierea fenomenului juridic prin prisma acestor valori putem formula *direcțiile principale de acțiune ale sistemului valorilor sociale promovate de drept*: realizarea progresului social contemporan; realizarea unui proiect social dezirabil; apărarea demnității umane, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; soluționarea conflictelor relațiilor interumane, a realizării justiției unui anumit timp istoric; configurarea, desfășurarea, ordonarea, orientarea relațiilor sociale fundamentale; asigurarea coerenței, funcționalității și autoreglării sistemului juridic; represiunea și prevenirea faptelor antisociale.

Problema dreptului ca valoare și a valorilor în domeniul dreptului este prezentă atât în activitatea de creare a dreptului, de elaborare a normelor de drept, valorizarea socială urmărind transpunerea din domeniul social în domeniul juridic, a acelor aspecte ale relațiilor sociale ce necesită a fi ocrotite cu ajutorul puterii de stat, cât și în activitatea de realizare a dreptului, respectiv alegerea la nivel de individ a conduitei comportamentale, conformă sau neconformă cu normele de drept. O problemă care poate fi discutată este în ce măsură se identifică dreptul cu valorile juridice cu valorile morale, sau, dacă se poate vorbi de o axiologie juridică. S-a observat că, adesea, fapte pe care morala le interzice, legea le permite și că nu tot ce este bun, din punct de vedere moral, este obligatoriu din punct de vedere legal [9, p. 61].

Pentru a înțelege mai bine și a defini conceptul de valoare juridică, am procedat și la o analiză inversă, am subliniat - "ce nu sunt valorile", pentru a sfârși prin a enumera caracteristicile valorilor. Astfel:

a) *valorile nu pot fi confundate cu lucrurile* - deși nu poate exista fără purtătorii materiali, valoarea supraviețuiește și după disocierea de suportul său; de exemplu, personalitatea ca valoare rezistă timpului și dincolo de suportul său fizic, în cazul unui tablou, sau spiritual, în cazul unui model de personalitate morală.

b) *valorile nu pot fi reduse la stările psihologice* - deși aceste stări apar drept condiții ale actului de valorizare, care nu este decât un act de prețuire, de apreciere; omul ierarhizează funcție de interesul pe care îl prezintă obiectele în direcția satisfacerii unor trebuințe și deziderate; valoarea există potențial înainte de procesul valorizării, valoarea apare fie prin preluarea și integrarea în câmpul axiologic a noilor obiecte, principii sau relații, fie prin prelucrarea elementelor funcție de setul de valori sociale după care se conduce comunitatea; situație ce impune distincția dintre „a fi o valoare” și „a avea valoare”;

c) *valoarea nu se identifică cu calitatea obiectelor* - orice obiect are calitate, dar nu obligatoriu și valoare; de exemplu, delincvența juvenilă etc.;

d) *valoarea juridică nu se identifică cu valoarea economică*, cu prețul; nu orice valoare devine o marfa (vezi, egalitatea, libertatea etc.) [10, p. 73].

Reieșind din cele menționate anterior putem concluziona că:

1) *nucleul valorii juridice* îl constituie semnificația prin care omul instituie și lărgeste câmpul axiologic, descoperirea valorii înseamnă descoperirea unei semnificații, iar crearea valorii înseamnă crearea unei semnificații umane care le transformă în bunuri culturale;

2) *valoarea juridică se validează* nu prin mijloace științifice ci, uneori, doar la limită, prin acordul experților (de exemplu, cazul unei teorii științifice), ceea ce justifică relativismul cultural, imposibilitatea comparării și ierarhizării culturilor;

3) *caracterul istoric* al genezei și funcției valorilor este relevat atât de corelația dintre obiectiv și subiectiv, național și universal, nou și permanent, sensibil și spiritual, finit și infinit, cât și de fenomenul valorizării, de actul prin care se constituie judecata de valoare, de procesul de recunoaștere și desemnare a valorii;

4) *caracterul relațional* al valorii juridice se explică printr-un sistem complex de relații:

- relația dintre obiect și subiect;

- raportul dintre individual și social în geneza și evoluția sistemelor de valori (numai individul este creator, dar creația juridică este motivată de trebuințe și aspirații derivate din social);

- relațiile dintre general, particular și specific (există valori general-umane, particulare și specifice);

- raportul dintre real și ideal;

Prin corelațiile multiple se realizează unitatea valorilor (prin fuziunea dintre adevăr și celelalte tipuri de valori în procesul cunoașterii științifice) [2, p.5].

În concluzie, încercăm să definim *valorile sociale* ca principii generale și abstracte, care ghidând atitudinile, interesele, nevoile, comportamentele persoanei,

apar fie ca determinanți direcți, fie indirectii. Valoarea reprezintă întruchiparea unor scopuri, proiecte, dorințe, intenții, adică obiectivarea esenței umane în produse ale activității creatoare pentru fiecare tip de atitudine umană [11, p.544-545].

La rândul său *valorile juridice* reprezintă fenomene social juridice, mijloace și mecanisme juridice. Ele includ: exprimarea propriei valori a dreptului în viața de zi cu zi – securitatea individului în situații de conflict, determinarea și garantarea drepturilor, asigurarea corectitudinii soluționării conflictelor juridice; drepturile înnăscute ale omului care determină principiile fundamentale ale democrației; mecanisme și mijloace juridice speciale (tot instrumentariul juridic) care asigură valorificarea dreptului, garantarea drepturilor, instituțiile ce exprimă cel mai bine corelația dintre reglementarea individuală și normativă etc. [11, p. 544-545].

Concluzionând deducem că valorile în drept sau valorile juridice reprezintă acele valori care sunt integrate de drept, valorile dreptului sunt întruchipate total sau parțial de drept. La această categorie de valori atribuim libertatea, echitatea, egalitatea, ajutorul reciproc, adică acele valori acțiunea cărora se află la hotarele dreptului și a moralei. Astfel, noțiunile de *valori ale dreptului și valori juridice* pot fi recunoscute ca fiind sens identic, dar diferite de *valoarea dreptului*.

În 2.2. "**Clasificarea valorilor juridice în corelație cu clasificarea și funcțiile valorilor sociale**" a fost desfășurată o cercetare privind tipologia valorilor juridice.

Domeniul valorilor se caracterizează printr-o pluritate de valori și de raporturi reciproce care formează o totalitate organică, un sistem. Registrul valorilor cuprinde practic întreaga existență umană, distribuite pe domenii și organizate ierarhic, ce constituie reperele de bază ale vieții spirituale, ale comportamentului și activității umane.

Sintetizând opiniile din doctrina juridică, considerăm că este rațional evidențierea *următoarelor criterii de clasificare a valorilor*:

- 1) *după suportul lor*: valori materiale și valori spirituale;
- 2) *după natura domeniului*: valori economice (proprietate, bunăstare, prosperitate); valori politice (democrație, libertate, pluralism); valori juridice (dreptate, legalitate, justiție); valori morale (bine, cinste, datorie, omenie); valori artistice (frumos, comic); valori științifice (adevăr, obiectivitate); valori religioase (divin, sacru).
- 3) *după rolul lor*: valori scop (fundamentale) - fericirea, pacea internațională; valori mijloc (derivate, instrumentale) - valorile economice care ajută la realizarea valorilor politice;
- 4) *după gradul de impact cu societatea*: valori juridice, valorile politice, morale, valori individuale - sănătatea, dragostea.
- 5) *după sensul lor*: valori pozitive și valori negative.

Din clasificarea expusă am putea evidenția și *funcțiile valorilor* în societate. Considerăm că valorile au următoarele funcții sociale: *constituie un factor de progres istoric* - asigură coeziunea și ordinea socială; determină continuitatea și dinamica sistemelor sociale fie prin situația de conflict, fie prin aderență și promovare, sunt un indicator al gradului de civilizație și cultură; *funcția normativ-educatională* - motivează acțiunea umană, fundamentează formarea personalității umane: *funcția*

cumulativ-comunicațională - teaurizează cunoașterea și experiența umană și asigură comunicarea între generații și comunități; *funcția de adaptare și integrare* - constituie cadrul conduitei umane și conferă sens vieții, deoarece existența umană se desfășoară în orizontul valorilor.

Din întregul sistem al valorilor enumerate, *valorile juridice* se instituie în sfera prescripțiilor emise de autoritățile statului în vederea uniformizării comportamentului indivizilor, astfel încât aceștia să nu încalce anumite reguli, fără de care societatea s-ar dezintegra în anarhie.

Trăsăturile distinctive ale valorilor juridice sunt: a) valorile juridice au un grad ridicat de obiectivitate și sunt bilaterale și multilaterale, accentul căzând pe relațiile dintre indivizi; b) valorile sunt generale; c) valorile juridice au un caracter imperativ; d) valorile juridice au un caracter coercitiv.

Aici am putea adăuga că, sfera dreptului este alcătuită din câteva *valori fundamentale* privind funcționarea democrației și a statului de drept și dintr-o pluralitate de *valori instrumentale*.

Dreptul reprezintă una dintre valorile fundamentale ale culturii universale. Acesta reprezintă un sistem în continuă schimbare grație evoluției, dar care nu-și pierde valoarea sa general-umană. În baza celor menționate anterior *propunem* următoarele criterii de *clasificare* a valorilor juridice:

1) *criteriul importanței locului dreptului în societate*: valori ce au drept scop consfințirea și asigurarea juridică a drepturilor și libertăților persoanei (dreptul la viață, la libertate și inviolabilitatea persoanei etc.); - valori ce rezultă din esența normativ-reglementativă a dreptului (legalitatea etc.); valori ce rezultă din esența umanistă a dreptului (umanismul, libertatea, egalitatea); valori ce rezultă din esența dreptului ca indice al libertății omului (pe parcursul conviețuirii sociale se conturează norme ce stabilesc comportamentele dorite, posibile, determinând astfel un criteriu al comportamentului licit, ilicit sau inechitabil); valori ce rezultă din esența dreptului ca un imperativ normativ-valoric (din perspectivele categoriilor morale (bine, datorie, binefăcători etc.) în calitate de comportament general obligatoriu); valori orientate spre determinarea unei atitudini pozitive a individului față de drept, ca un bine comun (exprimate în ideologia juridică, ideile juridice, principiile dreptului).

2) *criteriul generalității valorilor juridice*: valori-principii (modele cu caracter general și special care stau la baza evaluării fenomenelor de natură juridică. De regulă, valorile-principii se regăsesc în textele constituțiilor statelor); valori-reguli, care de regulă exprimă prohibiția sau dispoziția ce obligă la un comportament concret. Valorile-reguli se regăsesc în coduri și alte acte normative; valori-proceduri, care exprimă procedura de naștere, evoluție, modificare, stingere a raporturilor juridice, delimitare a cercului de subiecte, și a tipului de raporturi reglementate.

3) *criteriul sferei de acțiune a valorilor juridice*. Valorile juridice pot fi divizate în trei categorii în funcție de sfera de acțiune: valorile juridice care exprimă valori de caracter general (spre exemplu, libertatea, echitatea etc.); valorile juridice care determină esența și conținutul legilor care reglementează diverse sfere ale vieții sociale (legitimitatea, legalitatea etc.); valorile juridice instituționalizate, adică cele ce există

în forma diferitor instituții sociale (avocatura, instanțele de judecată, organele de drept etc.).

Sistemul de valori juridice evoluează, iar în rezultat se completează cu noi valori juridice. Recunoaștem că la momentul actual doctrina juridică duce lipsă de unanimitate vis-a-vis de clasificarea valorilor juridice, întru dezvoltarea acesteia și a sistemului de valori juridice este oportună cercetarea și monitorizarea valorilor juridice ale societății și a celor individuale, cercetarea permanentă a doctrinei juridice de specialitate, efectuarea trainingurilor social psihologice pentru indivizi și societate întru asimilarea și propagarea cât mai rapidă și eficientă a valorilor juridice.

În **2.3. "Reglementări juridice actuale conturând principii și valori juridice"** am cercetat cele mai principale valori, care orientează dreptul în perioada contemporană: adevărul și juridicitatea, libertatea și binele public, justiția, securitatea juridică, demnitatea umană, egalitatea și nediscriminarea.

În concluzie menționăm că, sistemul de valori care ghidează dreptul conține elemente perene, dar și variabile, el are o anumită dinamică conexasă la timpul istoric care îl parcurge, poate coopta noi valori, cu privire la care demnitatea umană ca expresie concentrată a acestui sistem poate constitui un standard inițial. De aceea, M. Djuvara preciza: „ideea fundamentală care stă la baza dreptului este (...) respectul demnității omenești, respectul omului față de om, cu simpatia față de semenii, prin urmare respectarea tuturor drepturilor lui legitime, adică a acelor care nu reprezintă încălcarea libertății celorlalți” [12, p. 78].

Compartimentul **2.4. "Valorile general umane – platformă a simplificării și ameliorării calității dreptului"** este dedicat analizei unui nou concept în doctrina juridică "drept suplu", care în contextul reevaluării rolului dreptului și științei juridice, devine o valoare indispensabilă de regenerare a sistemului juridic.

Dat fiind actualitatea incontestabilă și valoarea juridică, teoretică și practică deosebită a regenerării sistemului juridic pentru stabilitatea relațiilor din cadrul societății în prezentul paragraf ne-am propus să expunem câteva reflecții pe marginea conținutului conceptului de *drept suplu* și a *modalităților de interpretare* a acestuia în doctrina juridică.

Necesitatea interpretării conceptului de *drept suplu* este indubitabilă din mai multe considerente. *În primul rând*, pentru a funcționa *dreptul suplu*, ca componentă a realității juridice, are nevoie de o definiție clară și ușor de înțeles, astfel încât să nu fie perceput numai ca o noțiune abstractă; *în al doilea rând*, importanța explicării conținutului termenului *drept suplu* este majoră într-un stat de drept, deoarece atât autoritățile publice, cât și instanțele judecătorești sunt obligate să-l aibă în vedere, primele în emiterea actelor normative, celelalte în soluționarea litigiilor; *în al treilea rând*, preocuparea pentru „simplificarea și ameliorarea dreptului” este de actualitate mai ales în condițiile creșterii cantitative a legislației din ultimii ani, determinate de creșterea complexității dreptului ca urmare a dezvoltării noilor izvoare de drept mai ales a celor comunitare și internaționale, precum și a evoluției societății, a apariției unor noi domenii de reglementare.

În contextul reevaluării rolului dreptului și științei juridice termenul drept suplu desemnează orice sistem de reglementare, altul decât procesul tradițional, care implică

corpuri legiuitoare, alese democratic, care legiferează și ale căror legi după aceea sunt aplicate prin intermediul instanței [13, p. 226-250]. *Dreptul suplu* cuprinde o gamă largă de activități precum: *autoreglementarea, principiile, recomandările, codurile sau ghidurile de bune practici, instrucțiuni de utilizare a unui produs, standardele* etc. și este o traducere a sintagmei „*soft Law*”, care pare a fi fost folosită pentru prima dată în 1930 de către Arnold Menair.

În concluzie menționăm că anunțat în teorie, prezent în practică și recunoscut printre toți, „*dreptul suplu*” este în căutarea propriei acreditări la nivel doctrinar. Acoperind un număr de acte normative, extrem de eterogene (directive, avize, carte, coduri de conduită etc.) având drept element comun faptul de a fi impus nu prin constrângere, ci prin adeziunea destinatarilor săi, acesta se manifestă, în special, în dreptul internațional (ca drept suplu, drept flexibil), dreptul UE (ca o metodă de guvernare) sau ordinea internă (ca o pârgie de realizare a funcțiilor statului). În raport cu dreptul consacrat (dreptul rigid), dreptul suplu se manifestă fie la etapa premergătoare a acestuia, în procesul de elaborare și adoptare ca instrument de însoțire a acestuia, fie în anumite condiții, ca un drept surogat.

Cunoscând diverse experiențe naționale, dreptul suplu se prezintă ca un factor de simplificare și de îmbunătățire a calității reglementărilor legale și rămâne un concept juridic pentru discuțiile ulterioare.

Capitolul 3 ”Dimensiunea axiologică a valorilor dreptului în contextul valorilor sociale”, sunt investigate coraportul dintre valorile juridice, valorile moral-religioase, valorile social-culturale, valorile juridice în fața provocărilor globalizării.

În **3.1. ”Valorile juridice și valorile moral-religioase: probleme de unitate și diferență”**, încercăm să conturăm o perspectivă sistemică asupra acestor valori.

În literatura juridică de specialitate aprecierea raportului dintre valorile juridice și valorile moral-religioase evoluează în două direcții importante:

- concepția potrivit căreia, dreptul conține un minimum de morală - concepția moralistă;

- concepția potrivit căreia dreptul are un singur temei: statul - concepția pozitivismului juridic (ordinea de drept fără morală) [14, p.35].

Între valorile morale și valorile juridice există asemănări și deosebiri. În ceea ce privește deosebirile, se poate aminti în primul rând că, în timp ce valorile morale provin din comandamente religioase sau din comandamente impuse de comunitatea socială sau auto-impuse de conștiința individuală, valorile juridice provin din prescripțiile autorităților publice împuternicite cu atribuții normative.

Valorile juridice și valorile moral-religioase se deosebesc prin scopurile pe care le urmăresc. În timp ce valorile morale vizează perfecțiunea omului, valorile juridice nu tind decât la o bună organizare a vieții în societate. Morala este mai exigentă decât dreptul și tinde la perfecțiunea absolută a individului [15, p.8].

Și din punctul de vedere al sancțiunilor există deosebiri. Atât normele juridice, cât și cele morale sunt obligatorii, dar obligativitatea lor este impusă prin modalități diferite. Sancțiunea moralei se găsește în conștiința individului și în oprobriul public, în timp ce sancțiunea dreptului dispune de mijloace speciale pentru a se impune (forța coercitivă a statului).

Legătura dintre valorile juridice și valorile moral-religioase a fost apreciată ca necesară și ocupând un loc central în însăși clarificarea noțiunii de drept. Nu este exclus dezacordul între drept și modelele morale. Morala căreia trebuie să i se conformeze dreptul este autentică, adică morală rațională.

Procesul de globalizare și mondializare, care a marcat dinamica evenimentelor în toate sferile mai mult în România, mai puțin în Republica Moldova, aduce multiple mărturii ale faptului că, în sociumul european se produce un proces activ de valorizare atât a valorilor juridice, cât și a valorilor moral-religioase, cu toate acestea se observă și alt proces, de inversie a valorilor, când verticala valorică axată pe valori spirituale supreme, este substituită prin orizontala valorică. În consecință, societatea devine copleșită în fond, „de antivalori cum sunt hedonismul și egoismul, anomia endemică” [16, p.79].

Subcapitolul 3.2. este dedicat problemelor **”Realizării drepturilor și libertăților omului ca valori juridice universale”**.

Impunându-se la început ca realității juridice, drepturile civile și politice - ce exprimau măsuri de protecție a indivizilor contra violenței și arbitrariului guvernanților - denumite azi „drepturile din prima generație”, incluzând apoi drepturile sociale, economice și culturale - drepturile din a doua generație” (dreptul la muncă, dreptul la educație, dreptul la protecție socială) și drepturile de solidaritate” (dreptul la pace, la dezvoltare, la mediul înconjurător sănătos) - drepturile din „a treia generație”, sfera drepturilor omului și cetățeanului ca valoare universală este în continuă extindere și reconsiderare.

Clasificarea drepturilor și libertăților omului (cetățeanului), care nu trebuie interpretată ca o ierarhie a drepturilor, ca o tentativă de explicare a structurii interioare a sistemului unitar al acestor drepturi cunoaște și ea criterii și variante diferite. Redăm în continuare *o clasificare după criteriul conținutului drepturilor*, conținut ce determină și finalitatea acestor drepturi:

- inviolabilitățile (dreptul la viață, dreptul la integritate fizică, dreptul la apărare, dreptul la libera circulație, dreptul la ocrotirea vieții intime, familiale și private, inviolabilitatea domiciliului);

- drepturile și libertățile social-economice și culturale (dreptul la învățătură, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la muncă și la protecția socială a muncii, dreptul la grevă, dreptul la proprietate, dreptul la moștenire, dreptul la nivel de trai decent, dreptul la căsătorie, dreptul copiilor și tinerilor la protecție și asistență, dreptul persoanelor handicapate la o protecție specială);

– drepturile exclusiv politice (dreptul la vot, dreptul de a alege și de a fi ales);

– drepturile și libertățile social-politice (libertatea conștiinței, libertatea de exprimare, dreptul la informație, libertatea întrunirilor, dreptul de asociere, secretul corespondenței);

– drepturile garanții (dreptul de petiționare, dreptul persoanei vătămate de către o autoritate publică.)

Subsumând cele expuse anterior ajungem la ideea că, Drepturile Omului ca valori juridice umane sunt resursă comună a umanității, deschisă tuturor civilizațiilor. Orice interpretare fundamentalistă plasează țările „în curs de dezvoltare” în fața unei

alternative: fie se transformă, renunțând la ceea ce sunt; fie rămân cum sunt, renunțând la transformare.

În **3.3. "Finalitatea antropologică a dreptului ca valoare socială"** am realizat o analiză a opiniilor specialiștilor din domeniul antropologiei juridice de a lega dimensiunile biologice cu cele de simbolică a dreptului specifice ființei umane.

Autorii din acest domeniu pleacă de la o premisă nouă asupra dreptului: funcțiile și valorile sale fundamentale au structurat societățile, iar această relație fondată trebuie regândită în noii termeni ai globalizării. Ca urmare, îmi propun să răspundă argumentat, folosind o logică ce-și are fundamentele în câmpul științelor sociale, la întrebările privind modul în care totuși dreptul se schimbă, iar această schimbare nu are o anumită coerență, propune soluții viabile și comune: drepturile omului trebuie să fie fundament și sursa interpretativă, culturile trebuie să fie continuu comparate și ca atare antropologia diplomatică trebuie să fie preeminentă, iar principiul solidarității trebuie să fie reevaluat în lumina noilor schimbări mondiale.

Ca orice altă formă de organizare umană, societatea noastră se sprijină pe o anumită concepție a omului care conferă sens vieții umane. Dintr-un punct de vedere juridic, noi îl considerăm a fi un subiect, înzestrat cu rațiune și titular al unor drepturi inalienabile și pe deplin consacrate. Nimic nu e mai dificil ca procesul de descoperire a ceea ce ne fundamentează. *Care sunt fundamentele juridice ale persoanei? În primul rând, individul unic și identic. În al doilea rând, un alt fundament juridic al persoanei este subiectul, suveran supus și în al treilea rând, personalitatea.*

Deci, putem concluziona că *individul, subiectul suveran, persoana* sunt cei *trei piloni ai construcției ființei umane*. Acest ansamblu antropologic nu poate fi fundamentat pe știință, căci însăși știința rezultă din acestea atunci când postulează că omul este un subiect cunoscător capabil de a se observa pe sine ca obiect al cunoașterii.

Omul nu se naște rațional, el devine rațional ajungând la un spirit comun cu alți oameni. Fiecare societate umană este, astfel, în felul ei un educator al rațiunii. Structura a ceea ce numim „societate” este compusă din legături de drept și valori. În doctrină se vorbește despre *două tipuri de drept*, care ne încadrează și ne unesc laolaltă, *legea și contractul*.

La prima vedere constatarea este cea a *declinului legilor*. Este diagnosticul general dat de juriști dreptului pozitiv: inflația legislativă, valabilitatea legilor, imposibilitatea lor de a cuprinde o lume în definitiv prea complicată, toate acestea determină că *Legea să-și piardă măreția și valoarea: valoarea care crește la bursa dreptului, această ar fi contractul*.

În concluzie cercetând și explicând finalitatea antropologică a dreptului, menționăm că ea trebuie regândită în noii termeni ai globalizării. Dreptul trebuie să-și mențină rolul său reglator. Astăzi, el este redefalcat pe plan internațional, de vreme ce garantul contractului nu mai este statul (ca înainte), ci un mozaic de agenții și organisme de guvernare mondializată.

Subcapitolul 3.4. "Dreptul și valorile social-culturale" ne reflectă cadrul general în care trăiește societatea cât și multiplele laturi de manifestare a valorilor social-culturale.

Viața socială este determinată de idei și idealuri, care sunt valori și care caută să fie realizate. O însușire, un obiect, o atitudine, o comportare, o creație umană, un sistem teoretic, o individualitate etc., devin valori de îndată ce intră în câmpul intereselor și aprecierilor noastre, căpătând semnificații variabile în funcție de particularitățile subiectului individual sau social, de gustul personal sau stilul cultural, de obiceiuri, tradiții, conjuncturi istorico-sociale. Valorile în societate sunt determinate de acest cadru general, în care trăiește societatea și nu numai, deoarece există o multitudine de laturi de manifestare a acestei vieți. Toate aceste valori, despre care am vorbit anterior, au comun faptul că se referă întotdeauna la o valoare supremă, care se impune tuturor celorlalte valori, aceasta este *valoarea culturală*.

În teză, am sintetizat opiniile mai multor autori, și în primul rând, P. Andrei, referitor la sensurile noțiunii de cultură. La cele nominalizate de Petre Andrei, cultura istorică, cultura filosofică și cultura etică, noi am mai adăuga și *cultura juridică*, care în ziua de astăzi reprezintă un concept juridic complex ce însumează toate modalitățile prin care operatorii dreptului aplică legea în exercitarea atribuțiilor proprii [17, p. 331]. *Cultura juridică* este partea integrantă a culturii umane, care definește totalitatea cunoștințelor juridice, a proceselor, normelor și posibilităților de a folosi legislația și de a le respecta în practica cotidiană social-juridică de către membrii unei societăți [18, p. 357].

Care este rolul culturii juridice în viața socială: în primul rând, cultura juridică este un criteriu al nivelului de dezvoltare a personalității umane. Dacă dreptul și alte instrumente juridice creează un mediu favorabil pentru activitate, atunci cultura intervine pentru înlăturarea comportamentului ilicit; în al doilea rând, cultura juridică înglobează toate valorile juridice, care au fost adoptate de către omenire de-a lungul istoriei, de aceea o atitudine potrivită față de aceasta determină progresul social; și în al treilea rând, cultura juridică asigură dezvoltarea ordinii, a statului și sistemului de drept.

Un element foarte important al culturii juridice este *conștiința juridică* ce exprimă gradul de intensitate a cunoștințelor de drept și posibilitatea de a percepe și a aplica dreptul, conștientizarea de a respecta legile cu sentimentul dezvoltat de legalitate, echitate, justiție. Sub acest aspect, mai simplu spus, cultura juridică reprezintă și totalitatea cunoștințelor, credibilitatea față de drept, sentimentul dezvoltat de acceptare a dreptului pentru reglementarea raporturilor dintr-o societate [19, p. 3].

În concluzii menționăm că, coraportul dreptului cu valorile social-culturale sunt determinate atât de cadrul general, în care trăiește societate, cât și de multiplele laturi de manifestare a acestei vieți. Valoarea culturală, și în genere cultura juridică a societății, se poate realiza în condițiile în care se identifică un echilibru de valori și principii pe plan intern și extern. În acest sens, transformările culturale de natură juridică națională presupun modificări strategice de gândire juridică, vizibilitatea culturii juridice față de alte forme ale culturii naționale, construcția unei infrastructuri juridice moderne. Toate aceste schimbări, din cultura juridică românească trebuie armonizate cu exigențele juridice ale Uniunii Europene.

În ultimul **subcapitol 3.5.** sunt cercetate **”Valorile juridice în fața provocărilor globalizării”**.

Globalizarea, ca un fenomen socio-politic, are efecte și asupra sistemelor și valorilor juridice: sunt semne tot mai vizibile ale unei mondializări juridice, a creării unui drept mondial. Sunt motive, așadar să credem că, în viitor se va ajunge inevitabil la o mondializare juridică. Nașterea unui drept mondial, este impusă, pe de o parte, tocmai de necesitate instaurării, menținerii unei păci la nivel global, mondial (acesta a fost, de exemplu, motivul principal al apariției Declarației Universale a Drepturilor Omului), iar pe de altă parte, de atracția dintre culturile juridice și încercarea de a ameliora diferențele dintre sistemele juridice.

La o astfel de concluzie se ajunge cu ușurință, observând intensificarea cooperării juridice dintre state în ultima jumătate a secolului XX începutul secolului XXI: schimbul de instrumente juridice, care a avut și are loc, comisiile reglatorii internaționale, seminariile de formare continuă și schimburile de experiențe între juriștii diferitor state, înființarea asociațiilor internaționale de juriști etc.

În doctrină s-a apreciat că, dreptul este în criză, că teoria dreptului trebuie să renunțe la dogmatism, să promoveze dreptul deschis, flexibil, anticipativ, multiplicitatea nivelurilor juridice, pluralismul ordinilor juridice, multiculturalismul, transgresiunea și integrarea. *Dreptul emigrării, dreptul mediului, dreptul internetului, al societății informaționale* au devenit domenii de prim-plan [20, p.233].

Entitățile esențiale ale societății globale, nu pot promova conflictul major în relațiile dintre ele fără riscul pieirii tuturor. Rămâne ca unică alternativă viabilă, calea recunoașterii identității celorlalți, a acceptării, corelării, toleranței și cultivării acțiunii și speranței comune. Unitatea globală într-o diversitate, armonică. Toate resursele societății globale trebuie valorificate în acest sens.

Așadar, *globalizarea dreptului* are a opera cu o seamă de accente axiologice în ce privește statutul drepturilor omului, astfel încât acesta să consfințească condiția civică îndatoritoare a insului în cetate și, deopotrivă, oferta umanizatoare a cetății în raport cu insul, căruia să-i asigure climatul formativ-identitar al afirmării sale ca persoană: persoană morală, devenită subiect de drept nu în abstract, ci în relația obiectivată cu „ceilalți”. În acest sens, este de așteptat ca universalizarea dreptului să ducă mai departe achizițiile umaniste ale culturilor, inclusiv valorile juridice ce ele le exprimă; nu salturile calitative, ca formulă de progres, cu negația frustrantă ce le însoțesc, au a caracteriza procesul în cauză, cât continuitatea creativă, deschisă la provocările mondializării.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Scopul principal al investigației a constituit cercetarea complexă și multilaterală a conceptului de finalitate umanistă a valorilor juridice, prin determinarea naturii sale juridice, a fundamentului valoric al dreptului, clasificării și funcțiilor sale, dimensiunii axiologice a dreptului în contextul valorilor sociale. În urma analizei și generalizării materiei expuse în teză, formulăm următoarele concluzii:

1. Dreptul, dimensiune a societății, nu se reduce la ansamblul normelor legale în vigoare. În substratul dreptului pozitiv se găsesc un mănunchi de valori, care însoțesc societatea de la începuturile existenței sale anterioare fondării statului. Aceste valori sunt cele care atestă continuitatea dreptului în timp și spațiu, conferind ordinii de drept necesara stabilitate. Întrucât valorile general umane preced și întemeiază dreptul

pozitiv, aflându-se în amonte normelor juridice, ele sunt cele care clădesc și orientează întreg sistemul dreptului. Noțiunea de valoare juridică a fost enunțată încă din antichitate cu înțelesul de fundament în apărarea și promovarea drepturilor omului. Acestea grație profunzimii gândirii filosofice, reprezintă adevărate impulsuri și puncte de pornire pentru alte studii văluroase și importante în stabilirea tuturor aspectelor importante ale realizării valorilor juridice [22, p.23].

2. Actualmente unele probleme ce vizează diferite aspecte ale valorilor juridice sunt atestate în diverse lucrări de specialitate. Totuși, și în cadrul lucrărilor fundamentale și în cadrul articolelor științifice există anumite probleme la tematica respectivă. Din aceste considerente concluzionăm că, ar fi oportună o depășire a acestor probleme prin punerea în evidență dincolo de esența și conținutul valorilor juridice și studierea problemelor ierarhizării, stabilirii locului și rolului valorilor în realizarea drepturilor și libertăților omului, problemele de unitate și diferență între valorile juridice și valorile moral-religioase, funcția antropologică a dreptului și valorile social culturale, valorile juridice în fața provocărilor globalizării. Studiul larg la care ne referim, vizează abordarea problemelor valorilor juridice ca sistem, ca un întreg, cu elemente componente ce interacționează și a căror interacțiune se fundamentează pe legități concrete. O asemenea manieră de abordare și aplicare practică a rezultatelor acestor cercetări ar duce inevitabil la realizarea funcțiilor valorilor juridice, în consecință realizarea funcțiilor valorilor sociale, cultural umane, în general [23, p. 38-46].

3. Doctrina juridică operează cu două sintagme, valoarea dreptului (ca fenomen social) și valorile dreptului sau valorile juridice. Problema dreptului ca valoare și a valorilor în domeniul dreptului (valorilor juridice) este prezentă atât în activitatea de creare a dreptului, valorizarea socială urmărind transpunerea din domeniul social în domeniul juridic a acelor aspecte ale relațiilor sociale ce necesită a fi ocrotite cu ajutorul puterii de stat, cât și în activitatea de realizare a dreptului, respectiv alegerea la nivel de individ a conduitei comportamentale, conformă sau neconformă cu normele de drept. În concluzie, definim valorile juridice ca fenomen social juridic, mijloace și mecanisme juridice, care ghidează atitudinile, interesele, nevoile, comportamentele persoanei, apar fie ca determinanți direcți sau indirecti în valorificarea dreptului, asigurarea corectitudinii soluționării conflictelor juridice. Valorile motivează, orientează, oferă criterii de apreciere, modele și sisteme de referință, principii de evaluare pentru acțiunea umană, ele sunt echivalente cu atitudinea pe care membrii unui grup social o au față de ei înșiși, față de ambianța în care trăiește [23, p. 544-551].

4. Pentru o mai bună orientare în fața diversităților în doctrină au fost stabilite mai multe tipologii ale valorilor juridice. Recunoaștem că, la momentul actual doctrina juridică duce lipsă de unanimitate vis-a-vis de clasificarea valorilor juridice. Întru dezvoltarea acesteia și a sistemului de valori juridice este oportună cercetarea și monitorizarea valorilor juridice ale societății și ale celor individuale. Totuși, în opinia noastră orice clasificare a valorilor juridice este relativă, întrucât acestea există în sinteză, sau în mod inseparabil. Caracterul comun al valorilor juridice este că acestea se constituie în urma dialogului social, a compromisului, a acordului comun, iar în rezultat se codifică prin decizii ale organelor legislativ liber alese [24, p. 52-65].

5. Trăsăturile distinctive ale valorilor juridice sunt: valorile juridice au un înalt grad ridicat de obiectivitate și sunt bilaterale și multilaterale accentul căzând pe relațiile dintre indivizi; valorile sunt generale; valorile juridice au caracter imperativ; valorile juridice au un caracter coercitiv. Din trăsăturile distinctive ale valorilor juridice reiese și funcțiile lor: constituie un factor de progres istoric, asigură coeziunea și ordinea socială, determină continuitatea sistemelor sociale, fie prin situația de conflict, fie prin aderență și promovare; funcția normativ-educațională – motivează acțiunea umană, fundamentează formarea personalității umane; funcția cumulativ-comunicațională – tezaurează cunoașterea și experiența umană și asigură comunicarea între generații și comunități; funcția de adaptare și integrare – constituie cadrul conduitei umane și conferă sens vieții, deoarece existența umană se desfășoară în orizontul valorilor [25, p. 38-46].

6. Sistemul de valori care ghidează dreptul conține elemente perene, dar și variabile, el are o anumită dinamică conexată la timpul istoric care îl parcurge, poate coopta noi valori cu privire la care demnitatea umană ca expresie concentrată a acestui sistem poate constitui un standard inițial. Dreptul este o realitate complexă, un subsistem integrat în sistemul social și statal, care nu poate fi înțeles reducându-l la dimensiunea normativă sau jurisprudențială, ci prin conținutul valoric și ideatic care îi conferă legitimitate. Valorile raționale și existențiale în același timp, pe care, considerăm noi, se așează întreg sistemul dreptului, sunt concentrate în persoana umană, considerată ca persoană liberă și principala valoare ontologică prin care se legitimează dreptul. Omul, ca persoană liberă, este totodată și finalitatea oricărui sistem juridic.

7. Simplificarea și ameliorarea calității dreptului ca valoare socială, devine imperativă în contextul dezvoltării cunoașterii și în condițiile în care o serie de discipline tehnice, economice și umaniste au îmbogățit tezaurul științei prin legi, principii și relații interdependente. În contextul reevaluării rolului dreptului și a științei juridice „dreptul suplu”, „dreptul flexibil” devine o valoare indispensabilă de regenerare a sistemului juridic. De aici, putem concluziona că, simplificarea normativității juridice este conturată în raport cu complexitatea necesară și inevitabilă a dreptului. Proliferarea normativității juridice, excesul de reglementare, inflația legislativă, paralelismele legislative, tind să contureze o adevărată maladie juridică în lumea contemporană, care afectează calitatea, eficiența, claritatea, accesibilitatea, eficiența reglementărilor juridice. Între remediile preconizate poate fi și simplificarea dreptului pozitiv ca un instrument și ca o metodă conceptuală de a reda „suplețe legii”, prin calitate, claritate și prin posibilitatea de a fi interpretată în procesul de aplicare [26, p. 11-18].

8. Existența valorilor nu se manifestă dispersat, acestea sunt încadrate într-un sistem de valori: morale, religioase, tradiționale, juridice, care reprezintă o organizare de durată, generalizată și concretizată a orientărilor valorice umane, a credințelor cu privire la scopurile existenței și la modurile considerate dezirabile de atingere a acestora, influențând comportamentul și viziunea persoanei. Centrele de gravitate a celor trei fenomene, drept, morală și religie, sunt date de valorile morale, valorile religioase și – respectiv valorile juridice. În contextul proceselor de globalizare și secularizare, care antrenează plenar societatea actuală, chestiunea valorilor obține o

relevanță deosebită. De la răspunsul la întrebarea, căror valori le este atribuită primordialitatea depinde prezentul și viitorul omenirii. Astfel, în legătură cu sistemul valoric juridic putem spune că unele dintre valori pot fi regăsite în toate sistemele de drept, ca de exemplu, justiția, totuși specificul și particularitățile istorice ale societății își pun amprenta asupra lor. Concluzionăm că valorile unei societăți trebuie deduse primordial din morală și religie ce prezidează și orientează forțele sociale din societatea respectivă [27, p. 11-17].

9. Cercetând și explicând finalitatea funcției antropologice ale dreptului am ajuns la concluzia că ea trebuie regândită în noii termeni ai globalizării. Ansamblul antropologic individ, subiect, suveran, personalitate nu reprezintă o afacere privată, ci o convingere împărtășită de toți. Ea presupune existența unui terț, unic, suveran cu spirit public. Într-o ordine juridică etatizată, în mod radical, statul este cel care ocupă acest loc de terț. Unic, el nu este egalul oamenilor, suveran, el nu este supus nici unei alte persoane decât sieși, și spirit public el nu dispare nici odată, căci dimensiunea sa fizică este poporul, care se reînnoiește neîntrerupt. Statul este garantul ultim al personalității juridice. Fără încrederea într-un terț, garant al identității astăzi, acest ansamblu antropologic riscă să se surpe.

Luând în calcul cele menționate, *rezultatele cercetării* în teza de doctorat au contribuit la soluționarea unei **probleme științifice** ce constă în elaborarea mecanismului de identificare și fundamentare științifică a sistemului de valori juridice ca finalitate umanistă a dreptului fapt ce determină evidențierea acestora în cadrul dimensiunii spirituale a valorilor general-umane, iar prin consecință dezvoltarea unei axiologii constructive, teorie ce permite clasificarea și perfecționarea unității, coeziunii, echilibrului și dezvoltării sistemului „unității prin diversitate” a valorilor juridice.

În contextul celor investigate și argumentate în teză, propunem următoarele recomandări:

1. Pentru o mai bună înțelegere a conceptului de valoare juridică, propunem ca completare la doctrina juridică o proprie clasificare a valorilor juridice după următoarele criterii:

a) *criteriul importanței dreptului în societate*: valori ce au drept scop consfințirea și asigurarea juridică a drepturilor și libertăților persoanei; valori ce rezultă din esența normativ-reglementativă a dreptului (legalitatea etc.); valori ce rezultă din esența umanistă a dreptului (umanismul, libertatea, egalitatea); valori ce rezultă din esența dreptului ca indice al libertății omului (pe parcursul conviețuirii sociale se conturează norme ce stabilesc comportamentele dorite, posibile, determinând astfel un criteriu al comportamentului licit, ilicit sau inechitabil); valori ce rezultă din esența dreptului ca un imperativ normativ-valoric (din perspectivele categoriilor morale (bine, datorie, binefăcători etc.) în calitate de comportament general obligatoriu); valori orientate spre determinarea unei atitudini pozitive a individului față de drept, ca un bine comun (exprimate în ideologia juridică, ideile juridice, principiile dreptului).

b) *criteriul generalității valorilor juridice*: valori-principii (modele cu caracter general și special care stau la baza evaluării fenomenelor de natură juridică. De regulă, valorile-principii se regăsesc în textele constituțiilor statelor); valori-reguli, care de

regulă exprimă prohibiția sau dispoziția ce obligă la un comportament concret. Valorile-reguli se regăsesc în coduri și alte acte normative; valori-proceduri, care exprimă procedura de naștere, evoluție, modificare, stingere a raporturilor juridice, delimitare a cercului de subiecte, și a tipului de raporturi reglementate.

c) *criteriul sferei de acțiune a valorilor juridice*. Valorile juridice pot fi divizate în trei categorii în funcție de sfera de acțiune: valorile juridice care exprimă valori de caracter general (spre exemplu, libertatea, echitatea etc.); valorile juridice care determină esența și conținutul legilor care reglementează diverse sfere ale vieții sociale (legitimitatea, legalitatea etc.); valorile juridice instituționalizate, adică cele ce există în forma diferitor instituții sociale (avocatura, instanțele de judecată, organele de drept etc.).

2. Simplificarea și ameliorarea normativității juridice este conturată în raport cu complexitatea necesară și inevitabilă a dreptului. Rezolvarea acestei probleme este și *introducerea în circuitul doctrinar a termenului de „drept suplu”*. Anunțat în teorie, prezent în practică și recunoscut pentru toți „dreptul suplu” este în continuarea propriei acreditări la nivel doctrinar. Acoperind un număr de acte normative, extrem de eterogene (directive, avize, carte, coduri de conduită etc.), având drept element comun faptul de a fi impus nu prin constrângere, ci prin azeziunea destinatarilor săi, acesta se manifestă, în special, în dreptul internațional (ca drept suplu, drept flexibil), dreptul UE (ca o metodă de guvernare) sau ordinea internă (ca o pârgie de realizare a funcțiilor statului). În raport cu dreptul consacrat (dreptul rigid), dreptul suplu se manifestă fie la etapa premergătoare a acestuia, în procesul de elaborare și adoptare ca instrument de însoțire a acestuia, fie în anumite condiții, ca un drept surogat.

Cunoscând diverse experiențe naționale, recomandăm utilizarea în doctrină a conceptului de *”drept suplu”* ce se prezintă ca un factor de simplificare și de îmbunătățire a calității reglementărilor legale și rămâne un concept juridic pentru discuțiile științifice ulterioare.

3. Dat fiind faptul că Tratatul de la Lisabona consacră un spectru mai larg de valori fundamentale decât Constituția Republicii Moldova, considerăm oportun amendarea Legii fundamentale a Republicii Moldova, după cum urmează:

1) Art. 1 alin. (3) - Republica Moldova este un stat de drept, democratic și social în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, *egalitatea și nediscriminarea*, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

2) Art. 16 alin (2) - Toate persoanele sunt egale în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, opinie, dezabilități, apartenență politică, avere, origine socială *sau oricare alt criteriu discriminatoriu*.

Avantajele și valoarea elaborărilor propuse țin de faptul că, sub aspect teoretico-științific s-a reușit a înfăptui o generalizare, sintetizare, sistematizare și actualizare a conceptului de finalitate umanistă a valorilor juridice, înclinația noastră spre cercetarea valorilor juridice este afirmată și susținută și de alți autori ale căror studii au fost cuprinse în această lucrare. Cu toate acestea, preocuparea noastră

principală și care, considerăm noi, reprezintă o contribuție în domeniu este de a identifica valorile existențial-umane sau culturale și morale în expresia normativă a juridicului. Acest aspect bine conturat în identificarea și aplicarea principiilor cu valoare normativă a dreptului. De aceea, scopul dreptului, pentru a avea semnificație valorică în planul mai larg al culturii nu trebuie să fie constrângerea, ci libertate. Constituția, legea fundamentală trebuie să fie expresia în plan normativ cea mai clară a conținutului valoric, pe care se construiește întreaga realitate a dreptului.

Planul cercetărilor de perspectivă trebuie să fie redacționat spre:

- analiza studiilor dedicate Constituției și constituționalismului în dimensiunea sa valorică;
- studierea valorilor existențial-umane, care trebuie să se regăsească și în conținutul normativ al legislației penale. În ce măsură Codul Penal și modificările la el răspund acestui deziderat, formează obiectul unui studiu dedicat acestei teme;
- așezarea întregului sistem juridic, în general, pe valorile existențial-umane, ontologice, dar și pe valorile culturale și morale, reprezintă un argument rațional pentru a susține unitatea și atemporalitatea dreptului, aspecte ce pot forma obiectul de analiză a unei viitoare investigații științifice.

Bibliografie.

1. Andreescu M. Principii și valori ale dreptului și culturii. București: Universul juridic, 2017. 271 p.
2. Teoria valorilor. <https://tonyss.wordpress.com/2007/11/08/teoria-valorilor/> (vizitat 23.07.2017)
3. Andrei P. Filosofia valorii. București: Fundația “Regele Mihai – I”, 1945. 247 p.
4. Florian M. Reconstrucția filosofică. București: Ed. Academiei Române, 1993. 282 p.
5. Vianu T. Filosofia culturii. București: Ed. Publicom, 1945. 302 p.
6. Ungheanu M. M. O construcție istorico-filosofică a ideii de libertate. Omul ca ființă suverană și activă. În: Studii de istorie a filosofiei universale, Vol. XXII, București: Ed. Acad. Române, 2014. p. 61-75.
7. Starck B., Roland H., Boyer L. L’ introduction au droit. 3-ème éd, Paris: Litec, 1991. 681p.
8. Ceterchi I., Craiovan I. Introducere în teoria generală a dreptului. București: Academia de Poliție, 1993. 128 p.
9. Veinengo J. Law and Morality an Analysis of their possible relations. În: Law justice, and the state. Edtegtbt MM. Karisson, Berlin, 1993. p. 61-73.
10. Vianu T. Studii de filosofia culturii. București: Ed. Eminescu, 1982. 470 p.
11. Ichim G. A few reflections on the concept of social value. În: International Conference “European union s history, culture and citizenship”. 10-th edition. Pitești: C. H. Beck, România. 2017. p.544-551.
12. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Vol. II. Drept rational: izvoare și drept pozitiv. București: AU, 1995. 608 p.
13. Duțu M. Dreptul – între ipostaze teoretice și avatarurile mondializării. București: Universul juridic, 2014. 384 p.

14. Saleilles R. De la personnalité juridique. Histoire et theorie. Paris: A. Rousseau, 1910. 678 p.
15. Weill A. Droit civil. Introduction generale. Vol. 1. Paris: Dalloz, 1972. 339 p.
16. Sîrbu T. Etica: valori și virtuți morale. Iași: Ed. Societății Academice "Matei Botez", 2005. 264 p.
17. Butculescu C. R. Considerații privind impactul culturii juridice europene asupra dreptului românesc în urma aderării României la Uniunea Europeană. <http://nos.iem.ro/lits/ramhandiem/123456789butculescucr> (vizitat 22.07.2017)
18. Butculescu C. R. Estetica dreptului românesc între complexitate și simplificare. În: Comunicări prezentate la sesiunea științifică a Institutului de Cercetări juridice. București: Universul Juridic, 2015. p. 357-362.
19. Cultura juridică și influența acesteia asupra formării și dezvoltării personalității și societății. www.slideshare.net/oanamastacan9/cultura-juridica-si-influenta-acesteia-asupra-formarii-si-dezvoltarii-personalitatii-si-societatii (vizitat 23.07.2017)
20. Craiovan I., Istrate M. Ipostazele justiției. București: Universul juridic, 2012. 291 p.
21. Ichim G. Unele considerente referitor la coraportul dreptului cu valorile social-umane. În: Legea și viața, nr. 10, 2017, p. 21-24.
22. Baltag D., Ichim G. Știința valorii juridice în opera lui Petre Andrei. În: Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene. Chișinău: ULIM, 2015, p. 38-46.
23. Ichim G. A few reflections on the concept of social value. În: International Conference "European union s history, culture and citizenship". 10-th edition. Pitești: C. H. Beck, România. 2017. p.544-551.
24. Baltag D., Ichim G. Unele reflecții privind trăsăturile distinctive și ierarhia valorilor juridice. În: Studii juridice universitare, nr. 1-2 (37-38), 2017, p. 52-64.
25. Ichim G. Unele contribuții la conceptul de valoare juridică (noțiuni, trăsături, funcții). În. Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene. Chișinău: ULIM, 2015. p. 38-46.
26. Baltag D., Ichim G. Dreptul suplu – valoare indispensabilă de regenerare a sistemului juridic. În: Legea și viața, nr. 9, 2017, p. 11-17.
27. Baltag D., Ichim G. Unele considerente referitor la problemele de unitate și diferență între valorile juridice, morale și religioase în filosofia lui Petre Andrei. În: Studii juridice universitare, nr. 3-4, 2016, p. 40-48.

Lista publicațiilor la tema tezei

Articole în reviste din Registrul Național al revistelor de profil:

1. Baltag D., **Ichim G.** Unele considerente referitor la problemele de unitate și diferență între valorile juridice, morale și religioase în filosofia lui P. Andrei În: Studii juridice universitare, nr. 3-4/2016, Chișinău, p. 40-49.
2. Ichim G., Câteva reflecții pe marginea conceptului de valoare socială. În: Studii juridice universitare, nr. 3-4/2016, Chișinău, p. 143-148.
3. Baltag D., **Ichim G.** Unele reflecții privind trăsăturile distinctive și ierarhia valorilor juridice În: Studii juridice universitare, nr. 1-2/2017, Chișinău, p. 52-56.
4. Baltag D., **Ichim G.** Dreptul suplu – valoare indispensabilă de regenerare a sistemului juridic. În: Legea și Viața, nr. 9/2017, Chișinău, p. 11-18.
5. Ichim G. Unele considerente referitor la coraportul dreptului cu valorile social-umane. În: Legea și Viața, nr.10/2017, p. 21-24.
6. Florea A., **Ichim G.** Unele reflecții privind valoarea egalității de drept și a justiției din perspectiva social-filosofică În: Legea și Viața, nr.8/2018, p.10-14.

Materiale/teze la forurile științifice internaționale:

7. Ichim G.. Știința valorilor juridice în opera lui P. Andrei. În: Materialele conferinței naționale științifico-practice „Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene”, ULIM. Chișinău, 2015, p. 38-46.
8. Ichim G.. Unele contribuții la conceptul de valoare juridică (noțiune, trăsături și funcții) În: Materialele conferinței naționale științifico-practice „Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene”, ULIM. Chișinău, 2015, p. 105-111.
9. Ichim G. A few reflection on the concept of social value. În: The international conference „European union's history, culture and citizenship, Pitești, Romania, 2017, p. 544-551.
10. Baltag D., **Ichim G.** Unele considerente cu privire la clasificarea și funcțiile valorilor În: Materialele Conferinței Internațională științifico-practică „Jurisprudența-componentă fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan”, Chișinău, Republica Moldova, 3-4 noiembrie, 2017, p.52-58.
11. Baltag D., **Ichim G.** Societatea globală ca proiect social la scara planetară și valorile juridice În: Materialele Simpozionului Internațional științifico-practic dedicat aniversării a 85 de ani de la fondarea UASM „Dezvoltarea durabilă a mediului rural – realizări și perspective”, UASM. Chișinău, 4-6 octombrie 2018, p. 317-320.
12. Florea A., **Ichim G.** Principiul egalității în construcția normativă de drept a răspunderii juridice În: Materialele Simpozionului Internațional științifico-practic dedicat aniversării a 85 de ani de la fondarea UASM „Dezvoltarea durabilă a mediului rural – realizări și perspective”, UASM. Chișinău, 4-6 octombrie 2018, p. 339-342.
13. Florea A., **Ichim G.** Unele considerente privind valorile justiției și egalității de drept din perspectiva filosofică. În: Materialele Simpozionului Internațional științifico-practic dedicat aniversării a 85 de ani de la fondarea UASM „Dezvoltarea durabilă a mediului rural – realizări și perspective”, UASM. Chișinău, 4-6 octombrie 2018, p. 335-338.
- 14.

ADNOTARE

Ichim Gabriel "Finalitatea umanistă a valorilor juridice", teza de doctor în drept; specialitatea: 551.01 - Teoria generală a dreptului, Chișinău, 2019

Structura tezei este următoarea: Introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 252 Titluri 182 pagini text de bază. Rezultatele obținute au fost publicate în 13 lucrări științifice, volumul total al publicațiilor la teza este circa 5,37 c.a.

Cuvinte cheie: valoare socială, valoare juridică, valoare social-culturală, valoare moral-religioasă, valorile general umane, dimensiune axiologică a dreptului.

Domeniul de studii: Teoria generală a dreptului

Scopul și obiectivele lucrării: Lucrarea presupune ca scop conceptualizarea finalităților umaniste a valorilor juridice la etapa actuală de reformare a sistemului juridic, de dezvoltare a democrației, de depășire a nihilismului juridic și soluționare a problemelor legate de nivelul general și individual al culturii și conștiinței juridice ale cetățenilor. Atingerea scopului propus presupune realizarea următoarelor obiective: definirea conceptului de valoare juridică și identificarea locului și rolului acestora în sistemul ierarhiei valorilor general-umane; prezentarea analitică a funcțiilor valorilor juridice și a criteriilor de clasificare; determinarea fundamentului valoric al dreptului în apărarea intereselor individuale și colective; dezvoltarea rolului valorilor juridice în simplificarea și ameliorarea calității dreptului la etapa contemporană; abordarea unității în diversitate a valorilor juridice cu valorile moral-religioase; analiza conceptuală a valorilor juridice în fața provocărilor globalizării și realizării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului;

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute este determinată de scopul și obiectivele, derivate din modalitatea de abordare a problemei, din însuși natura obiectului de cercetare. Astfel, noutatea științifică este reprezentată de faptul că în lucrare este realizată cercetarea teoretico-juridică a valorilor, aplicabile statului contemporan, statului de drept în condițiile consolidării democrației și edificării societății civile. În lucrare este propusă o abordare originală a înțelegerii și conștientizării rolului valorilor juridice (axiologie constructivă), ceea ce permite valorificarea dreptului în calitatea sa de cel mai puternic și eficient factor de influență asupra culturii juridice, morale și spirituale a societății.

Problema științifică soluționată constă în elaborarea mecanismului de identificare și fundamentare științifică a sistemului de valori juridice ca finalitate umanistă a dreptului, fapt ce determină evidențierea acestora în cadrul dimensiunii spirituale a valorilor general-umane, iar prin consecință dezvoltarea unei axiologii constructive, teorie ce ne permite clasificarea și perfecționarea unității, coeziunii, echilibrului și dezvoltării sistemului „unității prin diversitate” a valorilor juridice.

Semnificația teoretică a lucrării. Deducțiile teoretice formulate în lucrare vor contribui la dezvoltarea Teoriei generale a dreptului, în special studiul privind valorile juridice și cercetarea dreptului ca valoare socială. Acestea orientează spre formularea unui model optim al sistemului valorilor juridice. Concluziile și recomandările enunțate în teză, vor permite dezvoltarea anumitor direcții în știința valorilor, legislație și practică. Acestea, la rândul său, vor determina revizuirea opiniei tradiționale la implementarea valorilor juridice în acțiunile sociale ale oamenilor.

Valoarea aplicativă a prezentei teze. Analizele, concluziile și recomandările cuprinse în conținutul tezei ce țin de chestiunile de înțelegere a termenilor de valoare, valoare socială, valoare juridică, a raporturilor dintre ele, creează o anumită bază teoretică și practică ce va contribui la schimbarea opiniei cu privire la rolul și locul valorilor juridice în sistemul tradițional al valorilor sociale.

Implementarea rezultatelor obținute: în plan teoretico-științific ca material suplimentar pentru o înțelegere mai complexă a fenomenului valorilor juridice în cadrul valorilor general-umane; în plan didactico-științific la predarea cursului TGD, tema „Dreptul și valorile sociale”; în plan normativ-legislativ la realizarea procesului de elaborare și aplicare a dreptului, valorile juridice fiind suportul acestui proces.

ANNOTATION

Ichim Gabriel “The Human purpose of the juridical values” thesis in law, specialty: 551.01 - General Theory of Law, Chisinau, 2019

The structure of the thesis is the following: Introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography from 252 Titles, 182 Pages basic text. The results obtained have been published in 13 scientific papers, the total volume of the publications is of approximately 5,37 c.a.

Key words: social value, juridical value, social cultural value, moral religious value, general human values, the axiological law dimension.

Study field: General Theory of Law.

The aim and the objectives of the present thesis: The paper has as its aim the conceptualisation of the human purposes of the juridical values at the current stage of reforming the juridical system, of developing a democracy of surpassing the juridical nihilism and of solving the issues related to the general and individual level of the juridical culture and consciousness of the people. The achievement of the intended aim supposes the accomplishment of the following objectives: the definition of the concept of juridical value and the identification of their place and role in the system of the hierarchy of the general human values; the analytical presentation of the functions of the juridical values and of the classification criteria; the determination of the value basis of law in defending the individual and collective interests; the reveal of the role of the juridical values in simplifying and improving the quality of law on this contemporary stage; the approach of the unity in diversity of the juridical values with the moral religious values; the conceptual analysis of the juridical values facing the challenges of globalisation and of the accomplishment of the rights and freedoms of the person and of the citizen; the establishment of the suggestions of completing the juridical doctrine with categories and concepts, which could impose a characteristic of permanency and stability of the system of juridical values.

The scientific novelty of the results obtained is determined by the aim and the objectives, derived from the way of approaching the issue, from the nature of the research object itself. Thus, the scientific novelty is represented by the fact that in this paper is accomplished the theoretical juridical research of the values, applicable to the contemporary state, of the rule of the law under the conditions of the consolidation of democracy and of the edification of the civil society. In this paper is suggested an original approach of understanding and acknowledging the role of the juridical values (constructive axiology), which allows the valorisation of law under its quality of the strongest and the most efficient factor of influence on the juridical, moral and spiritual culture of the society.

The solved scientific issue consists in the elaboration of the instrument of identification and scientific basis of the system of juridical values as a human purpose of law, fact which determines their enhancement within the spiritual dimension of the general human values, and consequently the development of a constructive axiology, theory which leads to the classification and to the refinement of the unity, of the cohesion, of the balance and of the development of the "unity in diversity" system of the juridical values.

The theoretic deductions formulated in this paper will contribute to the development of the General Theory of Law, especially the study about the juridical values and the research of the law as a social value. These one lead to the formulation of an optimal model of the system of juridical values. The conclusions and the recommendations formulated in the thesis will allow the development of some directions in the science of values, law and practice. These ones, at their turn, will determine the review of the traditional opinion at the implementation of the juridical values in the social actions of the people.

The applicative value of the present thesis. The analysis, the conclusions and the recommendations from the content of the thesis which are related to the issue of the understanding of the term of value, social value, juridical value, of the relations between them, create a certain theoretic and practical basis which will contribute to the changing of the opinion concerning the role and the place of the juridical values in the traditional system of the juridical values.

The implementation of the results obtained: on a theoretic scientific level as supplementary material for a more complex understanding of the phenomenon of the juridical values within the general human values; on a didactic scientific level, when teaching the TGD course, the theme "Law and the social values"; on a normative legislative level, at the achievement of the process of elaboration and application of law, the juridical values being the support for this course.

АННОТАЦИЯ

Иким Раду Габриел "Гуманное назначение правовых ценностей", диссертация на соискание ученой степени доктора права, специальность: 551.01 - Общая теория права, Кишинэу, 2019

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, объединяющих 14 параграфов, заключения и списка литературы, из 252 названий, объем диссертации 182 страницы основного текста. Результаты исследования опубликованы в 13 научных работах, объем которых составляет 5,37 а.л.

Ключевые слова: социальная ценность, правовая ценность, социально-культурная ценность, религиозно-моральная ценность, общегуманные ценности, аксиология права.

Область исследования: Общая теория права

Цель и задачи исследования. Цель исследования заключается в концептуализации гуманного назначения правовых ценностей на этапе реформирования правовой системы, развития демократии, преодоления правового нигилизма, решения проблем связанных с общим и индивидуальным уровнем культуры и правосознания граждан. Для достижения поставленной цели в диссертации решались следующие задачи: определение понятия правовой ценности; идентификация места и роли правовых ценностей в иерархии общечеловеческих ценностей; анализ функций и критериев их классификации; детерминация ценностного основания права в защите общих и индивидуальных интересов граждан; раскрытие роли правовых ценностей в упрощении и амелиорации качества права на современном этапе; выявление единства правовых и религиозно-моральных ценностей; концептуальный анализ правовых ценностей в совокупности с проблемами глобализации и реализации прав и свобод человека и гражданина.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов определяется целью и задачами исследования, вытекающих из способов исследования научной проблемы, из природы самого объекта исследования. Так, новизна диссертации определяется тем, что в работе проведено теоретико-правовое исследование правовых ценностей применительно к современному правовому государству, консолидации демократии и строительства гражданского общества. В исследовании предложен оригинальный способ осмысления и осознания роли правовых ценностей (аксиологии права), что способствует, в свою очередь, упрочению права в качестве основного и эффективного фактора влияния на правовую, моральную и духовную культуру общества.

Решенная научная проблема состоит в разработке научного механизма идентификации и обоснования системы правовых ценностей и их гуманное назначение, что привело к детерминации их выявления в рамках духовного пространства общегуманных ценностей, и впоследствии развитие конструктивной аксиологии, теории которая позволяет классифицировать и совершенствовать единство, сплоченность сбалансированность и развитие системы правовых ценностей.

Теоретическая значимость исследования состоит в том, что теоретические выводы исследования будут способствовать развитию Общей теории права, в частности исследованию правовых ценностей и права как социальной ценности. Выводы и предложения, обоснованные в научной работе помогут в развитии определенных направлений в науке ценностей, в разработке законодательства и юридической практике. Эти направления, в свою очередь, определяют изменения традиционного мнения в использовании правовых ценности в социальных действиях людей.

Практическая значимость исследования заключается в том, что выводы и предложения обозначенные в содержании работы, осмысление понятий ценности, социальной ценности, правовой ценности и их соотношение, создают определенную теоретическую основу которая будет способствовать изменению взглядов о роли и места правовых ценностей в социальных действиях людей.

Результаты исследования. В научно-теоретическом плане могут быть использованы в комплексном осмыслении и уяснении явления правовых ценностей в системе общечеловеческих ценностей, в научно-дидактическом плане в преподавании курса "Общей теории права", раздел "Право и социальные ценности", в нормативно-законодательном плане, в улучшении процессов правореализации и применения права, правовые ценности будучи основой данного процесса.

ICHIM Radu Gabriel

FINALITATEA UMANISTĂ A VALORILOR JURIDICE

Specialitatea 551.01 Teoria generală a dreptului

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar Hîrtie obset. Tipar obset. Coli de tipar	Formatul hîrtiei Tirajul: Comanda nr.
---	---